

Dünya Çocuklarının Durumlarından Örnekler ve Türkiye'de Çocuk Konusunda Başlıca Sorunlar*

Mualla ULUSAVAS**

Sayın konuklar, hepimizi saygıyla selamlıyorum. Çocuk sorunlarına böyle-
sine ilgi gösterilmesi insanca duyarlılığımızın güzel bir göstergesi ve gerçekten
çok sevindirici.

Sanıyorum, çocuk sevgisi hepimizin paylaştığı bir duygu. Eğer sevmek,
emek vermekse, acaba çocuklara yeterince emek veriliyor mu? Onlar için yapıl-
ması gereken herşey yapılıyor mu?

Genellikle, yaşamın en mutlu çağının "Çocukluk" olduğu düşünülür. Aca-
ba çocuklar bu konuda ne düşünüyor? Onların ne düşündüğünü bilmek oldukça
zor. Çünkü "çocuklar kendileri adına söz söyleme olanağı olmayan ender azınlık
gruplarındandır" (Kağıtçıbaşı, Le Compte, 1979).

Açlığın, savaşın, yoksulluğun, enfeksiyonların ve her türlü sömürünün kol
gezdigi bu güzel dünyada çocuklar ne durumda, sorunları nelerdir?

Yeryüzündeki her üç ölümden biri, beş yaşından küçük bir çocuğun ölü-
müdür ve gelişmekte olan dünyamızda her hafta çeyrek milyonu aşkın çocuk,
enfeksiyon ve yetersiz beslenmenin yüzünden ölmeye devam ediyor. Dünya ço-
cuklarının yüzyüze bulunduğu bütün diğer güçlükler arasında, çocukların yaşatıl-

* 6 Nisan 1989 tarihinde saat 14.00'de Eğitim Fakültesi Konferans salonunda
sunulan konuşmanın metnidir.

** Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

ması ve gelişimi sorunu hala ön plandadır. Hem de bu sorunun çözümü için çok düşük maliyetli olanaklar ortaya çıkarılmış olduğu halde. Söz konusu bilgilerin yaygınlaştırılarak, insanların hizmetine sunulması için öğretmen, öğrenci gibi her çeşit grubun seferber edilmesi gerekliliği vardır (Grant, 1988).

Beş yaşından küçük çocuklarda ölüm oranı çok yüksek olan ülkelerin başında Afganistan, Mali, Sierra Leone, Malavi, Ethopya, Gine, Somali Mozambik, Burkina Faso ve Angola gelmektedir.

Türkiye, bu sıralamada 131 ülke arasında 61. sırada yer almaktadır. Türkiye, Suriye, Senegal, Kolombiya, Pakistan, Hindistan, Brezilya, Bolivya, Mısır, Ekvator, Tayland ve Bengladeş gibi ülkeler, bebek ölümlerine karşı bağışıklama hızını arttırma, ağızdan sıvı tedavisini yaygınlaştırma, anne sütüyle beslenmeyi teşvik etme gibi yollarla 1980'lerden bu yana UNICEF'in desteğiyle milyonlarca çocuğun hayatını kurtarma çabası içindedirler.

Türkiye'de 200.000 öğretmen ülkenin aşılama kampanyasına katılmıştır ve halen temel çocuk sağlığı bilgileriyle eğitilmektedir.

Tayland'da sağlık bilgisi dersleri standart okul müfredatına alınmıştır.

Ekvator'da ortaokul-lise öğretmen ve öğrencileri çocuk sağlığı konusunda kursa devam etmektedir.

Kolombiya'da liseden mezun olmak için öğrencilerin yalnızca temel çocuk koruma yöntemlerini bilmekle kalmayıp, bu bilgileri ailelere ulaştırmak üzere 30 saat toplum hizmetinde çalışmış olmaları da gerekmektedir.

Srilanka, Endonezya, Latin Amerika gibi ülkelerde çocukları koruma yöntemleri konusunda yetiştirilmiş din adamları aileleri bilgilendirmektedirler.

Suriye, Mısır, Brezilya, Meksika, Pakistan gibi ülkelerde televizyon yayınları yoluyla aileler bilgilendirilmektedir. Türkiye'de de çocuk sağlığı mesajları radyo ve TV yayınlarının sürekli bir ögesi olmuş durumundadır.

Honduras, Cezayir, Ekvator, Pera gibi ülkelerde çetin ekonomik zorluklara karşın, çocuk sağlığı bilgilerini yaygınlaştırmayı amaçlayan kampanyalar ülke çapında sürdürülmektedir.

Beş yaşından küçük çocuklarda ölüm oranı çok düşük olan ülkelerin başında ise İsveç, Finlandiya, Norveç, İsviçre, Hollanda, Japonya, Danimarka, Kanada, Fransa ve Hong Kong gelmektedir. Örneğin İsveç'te yılda yalnızca %0 7 oranında bebek ölümüne rastlanmaktadır.

Türkiye'de bir yılda beş yaşın altında bebek ölümü oranı 1986 rakamlarına göre %0 99'dur. Komşumuz Yunanistan'da %0 17'dir. Türkiye 1985 sonlarında, dünyanın en etkileyici bağışıklama kampanyalarından birini başlatmış ve daha fazla olan bebek ölümlerini 1986'da %0 99'a indirmeyi başarmıştır. Bu başarı, sağlık hizmeti, kitle iletişim araçları, öğretmenler, din adamları, Kızılay ve kadın örgütleri gibi gönüllü kuruluşların ortak çabasıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak 1986'dan bu yana beş milyon çocuk daha doğmuştur ve onların da bağışıklanması için çabaların sürdürülmesi gerekmektedir.

Çocukların sağ kalabilmeleri için beslenme ve bağışıklanma sorunları dışında onun kadar önemli başka sorunları da vardır (James P. Grant, The State of The World's Children 1988, Oxford University Press).

Savaşan Ülkelerdeki Çocuklar

Bugün dünyada neredeyse elli ülkede, çocuklar nedenini bile bilmedikleri silahlı çatışmaların kurbanı olmaktadır. Güney Afrika gelişiminin koordinasyonu belirtildiğine göre, özellikle Angola, Botsvana, Lesotho, Malavi, Mozambik, Tanzania, Zambiya ve Zimbabve gibi ülkelerde çocuk kaybı dünyanın dikkatini daha fazla çekebilecek düzeydedir. Irkçı yönetimlerin bulunduğu bölgelerde ölenlerin dörtte üçü çocuklar ve kadınlardır. 1986'da yalnızca Angola ve Mozambik'de 140.000 çocuğun savaş ya da savaşın yarattığı açlık ve kıtlık gibi nedenlerle öldüğü bildirilmektedir (Development Forum, May 1987).

Sokak Çocukları

1979 çocuk yılında yapılan araştırmalara göre, dünyada yaklaşık 70 milyon çocuk fiilen ana-baba desteğinden yoksun olarak, sokaklarda, parklarda ya da terk edilmiş binalarda yaşamaktadır (UNICEF Haberleri, Sayı 123).

Türkiye'de ise (DPT, DİE, 1985) 463.000 korunmaya muhtaç çocuk olduğu saptanmıştır. Bu çocuklar için kurulmuş olan çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları kapasitelerinin üzerinde çalıştığı halde tüm gereksinmeyi karşılayamamaktadır. Bu sorun koruyucu ailelerin ve gönüllü hizmetlerin desteğine açık bir çözüm beklemektedir.

Sorunlar çözülmediği müddetçe başka sorunlara kaynak olmaktadır. Her türlü istismara açık bir konumda olan kimsesiz çocukların gereksinimleri karşılanmadığında, çocuk ticareti, çocukların cinsel bakımdan sömürülmesi ve buna bağlı olarak uyuşturucu kullanımının yaygınlaşması gibi başka sorunların ortaya çıktığı görülmektedir.

Çocukların Cinsel Bakımdan Sömürülmesi

1945'den beri çocukların istismarını yasaklayan 11 uluslararası belge imzalanmıştır. Bu yasal etkinlikler, çocuk köleliği, fuhuş, çocuk ticareti ve çocuk pornografisi olaylarının artışına paralel olarak ortaya çıkmıştır. Çocukların alınıp satılması Nayrobi ve Lagos'daki son zamanların en önemli konusudur. Aynı konu Filipinler'de sorunlar listesinin en başında yer almaktadır (D. Sassoon, Action for children, 1988 No. 1).

Büyük kentlerin sokaklarında yaşayan milyonlarca çocuk fuhuşa sürüklenmekte ve insan tüccarlarının elinde kiralanan, alınıp satılan bir meta haline gelmektedir. Bu yolla AIDS'in korkunç bir hızla yayıldığı bilinmektedir.

Beş yıllık bir alan araştırması sonucunda D. Campagna ve D. Poffenberger tarafından yazılan "Çocukların cinsel sömürülmesi" (Auburn House, 1987)

adlı kitapta A.B.D.'de tuzağa düşürülmüş binlerce çocuğun kadın simsarları, porno film yapımcıları ve yayıncıları gibi grupların nasıl kurbanı oldukları anlatılmaktadır.

A.B.D.'de yapılan bir araştırmayla yılda 336.000 çocuğun cinsel bakımdan sömürüldüğü, yılda bir milyondan fazla 18 yaşın altında evlilik dışı hamile kalan genç anne bulunduğu, başka bir deyişle yılda 1 milyondan fazla çocuğun, kendilerine bakamayacak kadar genç annelerin elinde kaldığı, 15 yaşın altındaki annelerin çoğunun bebeğinin öldüğü, yaşıyan bebeklerin ise astım, epilepsi, zeka geriliği veya sakatlık gibi sorunları olduğu, genç ana-babalar arasında çocuğunu ihmal etme veya çıkar için kullanma eğiliminin, 20 yaşın üstündeki ana-babalara göre daha yaygın görüldüğü belirtilmiştir (Kent, C.A. Child Sexual Abuse Prevention Project, Hennepin, Country Attorney's Office 1979; Alan Guttmacher Institute 1981).

Cinselliğe ilişkin ülkemizdeki sorunlar bu boyutlarda değildir. Toplumumuzda, kadının statüsünün erkekle eşit düzeyde olmaması (Kağıtçıbaşı, 1981), kişilik gelişiminin gecikmesi; kadın ve erkeğin iki ayrı dünyada yaşaması; eşler arasında iletişim azlığı ya da kopukluğa, rol paylaşımının bulunmaması; erken çocuğa aşırı değer verilmesinden doğan erkek-kız çocuk ayrımı, anne ile erkek çocuk, baba ile kız çocuk bağımlılığı gibi kültürel özellikler, eğitimsizlik sorunu ile birleştiğinde cinsel sorunların çoğuna kaynak olmaktadır.

Cinsel sorunların başında, çocukların iyi model seçme güçlüğü, cinsel kimliğini benimsememe, sağlıklı kız-erkek arkadaşlığının kurulmaması, doyum-suzluk ve yeterli cinsel bilgiye sahip olmama sayılabilir.

Bu sorunlar, çocukları yanlış yönlendiren kitaplar, filimler, renkli gazeteler, reklamlar gibi araçlarla daha da şiddetlenmekte ve çocuklara sarkıntılık, teşhircilik, tecavüz gibi olaylarla kimi zaman dayanılmaz boyutlara ulaşmaktadır.

Cinsel açıdan sömürülmüş çocuklar, toplum dışı bırakılmış bir kesimi oluşturmakta, uyuşturucu kullananlar, alkolikler, fuhuş ya da cinayet suçluları olarak başka sorun gruplarını oluşturmaktadır.

Suçlu Çocuklar

Çocuk sorunlarının bir başka boyutu da, suç sayılan bir davranışta bulunan çocukların durumudur. Çocuk hakları sözleşmesi taslağının 19. maddesi bu konuda şöyle demektedir. "Suçlu çocuklar, insan onuruna yakışır davranış görme hakkına sahiptir. Devlet, gözaltına alınma, işkence, zalimce ve insanca olmayan muamele, ölüm cezası ve müebbet hapis cezasının yasaklanmasını sağlamak zorundadır. Suçlu çocuk suçu kanıtlanıncaya kadar suçsuz sayılma, yetişkinlerden ayrı tutulma, ailesiyle görüşme ve cezadan çok rehabilitasyona dayalı hüküm giyme hakkına sahiptir.

Buna karşın, dünyada beş ülkede (ABD, Bengladeş, Barbados, Pakistan ve Rivanda) çocuk suçlulara resmen idam cezası verilmeye devam edilmektedir (N. Berman, Action for Children, Vol. III, 1988 No: 3).

Bazı ülkeler ise örneğin İtalya, İsveç, Norveç, Danimarka, Fillandiya büyük-küçük ayırmaksızın bütün suçlular için ölüm cezasını kaldırmışlardır (Dönmez, S. Erman, S. Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku İ.Ü.H.F. Yayını, Cilt: II, No: 437, İstanbul 1974).

Yetişkin suçlulara ölüm cezasının uygulanmasını kabul eden bir ülke olarak Türkiye'de küçük suçlulara bu cezanın uygulanamayacağı açıkça hükme bağlanmıştır. T.C.K. 54. maddesi 18 yaşından küçüklere ölüm cezası uygulanmasını kabul etmemektedir (Esin Onur, Suçlu Çocuklara Uygulanan Yaptırımlar, Ders Notları, A.Ü. Eğitim Fak., Ankara, 198

Ülkemizde çocuk mahkemelerinin kuruluşu, görev ve yargılama usulleri hakkındaki kanun, 7 Kasım 1979'da resmi gazetede yayınlanmış olmasına karşın henüz uygulamaya geçilmemiştir.

Uluslararası Çocukları Savunma Örgütü, Türkiye cezaevlerinde tutuklu bulunan çocukların durumuna ilişkin bir kitap yayınlamıştır. Kitapta çocukların yakalanması, yargılanması, hüküm giymesi ve cezaevine kapatılması ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Raporun sonunda altı tavsiye bulunmaktadır.

1- Hiçbir çocuğun yetişkinler için düzenlenmiş bir cezaevinde tutulamayacağı konusuna tam bir öncelik verilmesi.

2- İşkence ve insanlık dışı muamele iddialarının araştırılması, T.C.K. gereğince.

3- T.C.K. gereğince Çocuk Mahkemeleri sisteminin tam olarak uygulanması.

4- Tutuklu çocukların Adalet Bakanlığı'nca doğru ve merkezi biçimde kaydedilmesi.

5- Hükümetin suçlu çocuklar için farklı tutuklama seçeneklerini dikkate alması.

6- Hangi haklara sahip oldukları ve hangi davranışların suç sayılacağı konusunda tüm çocukların bilgilendirilmesi (Action For Children, Vol. III, 1988, No: 3, DCI and Children in prison).

Özürlü Çocuklar

Sorunları üzerinde çok durulan bir diğer grup ise çeşitli sakatlıklara maruz kalmış çocuklardır. İştme, görme, konuşma özürlüleri, fiziksel veya zihinsel bakımdan gelişmeleri engelli çocuklar.

1979 çocuk yılında Unicef, Uluslararası Rehabilitasyon Örgütüne, gelişmekte olan ülkelerde çocukluk çağındaki sakatlıklarla ilgili bir araştırma yaptırdı. Bu örgütün hazırladığı rapor sorunun hiç de basit olmadığını ortaya koymuştur: Dünyada her 10 çocuktan biri ya bir sakatlıkla doğuyor, ya da daha sonra sakat kalıyordu (Unicef Haberleri, Sayı: 123).

Özürlü çocuklar özel eğitime gereksinime duymaktadırlar ve bu konuda aileler bilgilendirilip, onların da desteği sağlanmalıdır. 1981 Uluslararası sakatlar

yılında Unicef temel sağlık bakımı çerçevesi içinde özürülü çocuklar için de program yapmaya başlamıştır.

Sakatlıkların nedenleri arasında, sağlıksızlık, beslenme yetersizliği, akraba evlilikleri, doğumların yanlış zamanlanması, ilgisizlik gibi etmenler sayılabilir. Ya çok genç ya da çok yaşlı annelerin çok sık doğum yapmaları da gerek anne, gerek çocuk açısından riski çok fazla yükseltmektedir (Unicef haberleri, Sayı: 123).

Ülkemizdeki özürülü çocukların niceliği ve niteliğine ilişkin elimizde istatistiksel bilgiler bulunmamakla birlikte, Türkiye'de bu sorunun oldukça yaygın olduğu gözlenmektedir.

Böyle özel sorunu olan çocuklar için ne yeterli özel eğitim kurumları, ne de bu alanda iyi yetişmiş yeterli sayıda uzman vardır. Buna ilişkin eksikliği duyulan bir başka nokta ise Türkiye'de üstün zekalı çocuklar için hiçbir özel eğitim yapılmamasıdır. Çok hızlı öğrenen bu çocuklar normal okullarda psikolojik bunalmalara daha kolay düşmektedirler.

Çalıştırılan Çocuklar

Yakın çevremizde bile gözleyebileceğimiz bir başka sorun ise, henüz oyun çağındaki çocukların bile, kendilerine yüklenen ağır sorumlulukları taşıyabilmek için para kazanmak zorunda kalması veya hiçbir sosyal güvencesi olmadan çok az bir ücret karşılığı oto tamirciliği, demircilik, kaynakçılık, marangozculuk gibi işlerde çalıştırılması durumudur.

Oysa, 1962 yılında kabul edilen Türk Çocuk Hakları Bildirisinin 2. maddesi şöyledir. Madde 2: 16 yaşından önce hiçbir çocuk resmi öğreniminden alınarak özel işlerde çalıştırılmaz ve hiçbir şekilde sömürülemez.

Aynı bildirisinin 1. maddesinde "İyi bakım, iyi yetiştirilme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her çocuğun hakkıdır" ifadesi yer almaktadır.

Hiçbir yaptırım gücü bulunmayan bu ifadeye karşılık, Türkiye'de yapılmış çeşitli araştırmalar ve gözlemler, çocuklara karşı kaba kuvvet kullanılmasına dayanan sıkı düzen türünün, daha açık bir deyişle dayanın çok yaygın olduğu saptamıştır. Bu durum çocuğun kişiliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Frey, 1963; Yörükoğlu, 1966, 1978).

Çocuk, özellikle dış denetim fiziksel cezaya dönüştükçe kendi iç denetim sistemini geliştirememektedir. Böylece dıştan gelen değerlendirmelere dönük, kendi davranışının sorumluluğunu başkasında arayan bir kişilik türü ortaya çıkabilir (Kağıtçıbaşı, Le Compte, 1979). Aşırı denetim ve baskı, çocukta özdenetim ve değer benimsemenin gelişimini engellemekte; çocuğun dışa bağımlılıktan kurtularak, kendi kendine karar verebilen ve kararının sorumluluğunu taşıyabilen bir olgunluğa erişmesini önlemektedir.

Buraya kadar, dünyada ve Türkiye'de çocuklara ilişkin başlıca sorunlardan söz etmeye çalıştık. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki Türkiye, dünyada Çocuk Bayramını resmen kutlayan ilk ve tek ülkedir.

1923 "Cenevre Bildirisi" denilen ve bütün devletlerce kabul edilen 1. Çocuk Hakları Bildirisinin altında Gazi Mustafa Kemal imzası vardır.

Bu bildirinın kararları şöyledir:

1- Her yönden gelişimini gerçekleştirmek çocuğun hakkıdır.

2- Felaket zamanında herkesden önce çocuklara yardım edilmelidir.

3- Aç çocuk doyurulmalı, hasta çocuk bakılıp sağaltılmalı, özürlü çocuk desteklenmeli, suçlu çocuk doğru yola götürülmeli, kimsesiz çocuk kabul ve bakım görmelidir.

4- Çocuk her türlü sömürüye karşı korunmalıdır.

5- Çocuk sevgiyle eğitilmelidir. Her çocuk mutlu bir çocukluk çağı yaşama hakkına sahiptir.

1924'de Cenevre Deklerasyonu ile "Çocuğun insanoğlunun verebileceklerinin en iyisine layık olduğu" duyurulmuştur. Daha sonra 1959'da 10 maddelik "Çocuk Hakları Bildirisi" düzenlenmiştir. Uluslararası Çocuk Yılının onuncu yıldönümü olan 1989'da ise ayrıntılı bir biçimde hazırlanmış 31 maddelik Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndan geçmesi ve tüm üye devletlerin onayına sunulması beklenmektedir. Bu sözleşmenin öncekilerden farkı, onaylayan üyeleri bağlayıcı nitelikte olmasıdır (Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni, Yıl: 9, Sayı: 1, Ocak 1988).

Sözlerimi, çocukların daha güzel bir dünyada yaşayabilmeleri için, onlara duyduğumuz sevginin onlar için ortak çabaya dönüşmesini dileyerek bitiriyorum.

Teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

1. CAMPAGNA, D., POFFENBERGER, D.: *Sexual Trafficking in Children*, Auburn House, 1987.
2. BERMAN, N.: Should We Execute Children?, *Action for Children*, Vol. 111, 1988, No: 3.
3. DCI (Defense for Children International) and Children in Prison, *Action for Children*, Vol. 111, 1988, No: 3.
4. *Development Forum*, May, 1987.
5. DÖNMEZER, S., ERMAN, S.: *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, İ.Ü.H.F. Yayını, Cilt: 11, No: 437, İstanbul, 1974.
6. FREY, F.W.: Surveying Peasant Attitudes in Turkey, *Public Opinion Quarterly*, 27, s. 335, 1963.

7. GRANT, J.P.: *The State of the World's Children*, Oxford University Press, 1988.
8. İNAN, R.: İnsan Hakları, Eğitim ve Kültür, Çocuk Hakları (*İnsan Hakları*, Unesco Yayını, 1969 içinde).
9. KAĞITÇIBAŞI, Ç.: Le Compte, G., MEB *Düşün Bilim Eğitim Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1, 1979.
10. KAĞITÇIBAŞI, Ç.: *Çocuğun Değeri*, Gözlem Mat., İstanbul, 1981.
11. KENT, C.A.: Child Sexual Abuse Prevention Project: An Educational Programme for Children, Minneapolis, Hennepin County Attorney's Office, 1979.
12. ONUR, E.: Suçlu Çocuklara Uygulanan Yaptırımlar, Ders Notları, A.Ü. Eğt. Fak., Ankara, 1981.
13. *Unicef Haberleri*, s. 123, 1986.
14. SASSOON, D.: Sexual Trafficking of Children, *Action for Children*, Vol. 111, 1988, s. 1.
15. Toplum Hekimliği Bülteni, Hacettepe, Yıl: 9, Sayı: 1, Ocak 1988.
16. YÖRÜKOĞLU, A.: Çocuk Yetiştirme ve Ulusal Karakter, *Yeni Ufuklar Dergisi*, 14, s. 19, 1966.
17. YÖRÜKOĞLU, A.: *Çocuk Ruh Sağlığı*, İş Bankası Yayını, 1978.